

O'QUVCHILARDA XXI ASR KO'NIKMALARINING
SHAKLLANGANLIGINI BAHOLASH

Kadirova Ravshanoy Ismailjanovna

Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi

metodik xizmat ko'rsatish bo'limi

Ingliz tili fani metodisti

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish va uni baholash, Blum taksonomiyasi va undan baholashda foydalanish, XXI asrda muvaffaqiyatga erishish standartlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan, o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha bir nechta tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: XXI asr ko'nikmasi, taksonomiya, bilim, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, savodxonlik, XXI asrda muvaffaqiyatga erishish standartlari.

Аннотация: В статье представлена информация о формировании у учащихся навыков XXI века и их оценке, таксономии Блюма и ее использовании в оценивании, стандартах успешности в XXI веке, даны несколько рекомендаций по формированию у учащихся навыков XXI века.

Ключевые слова. Навыки XXI века, таксономия, знание, анализ, критическое мышление, творчество, грамотность, стандарты навыков успеха 21 века.

Annotation: The article provides information on the formation of 21st century skills in students and their assessment, Bloom's taxonomy and its use in assessment, standards of success in the 21st century, and several recommendations are given on the formation of 21st century skills in students.

Keywords. 21st century skills, taxonomy, knowledge, analysis, critical thinking, creativity, literacy, 21st Century Success Skills standards.

XXI asr ko'nikmalari (21CS) hozirgi kunda butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimlarida ta'lim maqsadlari sifatida mustahkam o'rnashgan, ammo ularning o'qitish va baholash amaliyotida amalda qo'llanilishi ortda qolmoqda. To'g'ri javob berishdan ko'ra, qanday qilib javob olishni birinchi o'ringa qo'yadigan ushbu o'quv maqsadlari ta'lim tizimlari oldiga yangi muammolarni qo'yimoqda va bunga yangi yechimlar izlanmoqda.

Kelgusi avlod kelajakda hatto, bugungi kunda mavjud bo'lmagan kasblarda ishlaydi. O'quvchilarga nimani o'ylashni emas, qanday o'ylashni o'rgatishga ularni tayyorlash ta'limning oldida turgan bugungi kun talabidir. Shu sababli, ta'lim tizimlari o'quvchilarning o'z bilimlarini qo'llash zarurligiga tobora ko'proq e'tibor qaratayotgani sababli, 21CSga e'tibor kuchaydi. Ta'limda o'quvchilarda 21CS ning shakllanganligi nisbatan kam baholagan. Hozirda biz buni baholashga qay darajada erishayapmiz?

Javobi oddiy: biz bunga deyarli erishmayapmiz. XXI asr ko'nikmalari nima? Ular XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan muhim hayotiy ko'nikmalardir. XXI asr ko'nikmalari bilimlar iqtisodiyotida eng ko'p talab qilinadigan ko'nikmalardir.

Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi.

Bu ko'nikmalarning barchasi yuqori darajadagi fikrlashga asoslangan. Bu ko'nikmalarni qanday qilib egallash va eng muhimi bu ko'nikmalarga erishilganligini qanday qilib baholash mumkin? Buning uchun XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun mavjud bo'lgan malaka standartlarini (21st Century Success Skills Standarts, 21CSSS) ko'rib chiqishimiz lozim, chunki bu malaka standartlaridan baholash uchun me'zonlarni aniqlashtirib olishda foydalanish mumkin.

Bu standartlar o'quvchilarning maktabdan ishga (ish faoliyatiga) muvaffaqiyatli o'tishlari uchun zarur bo'lgan asosiy shaxsiy fazilatlar, bilim va ko'nikmalarga qaratilgan.

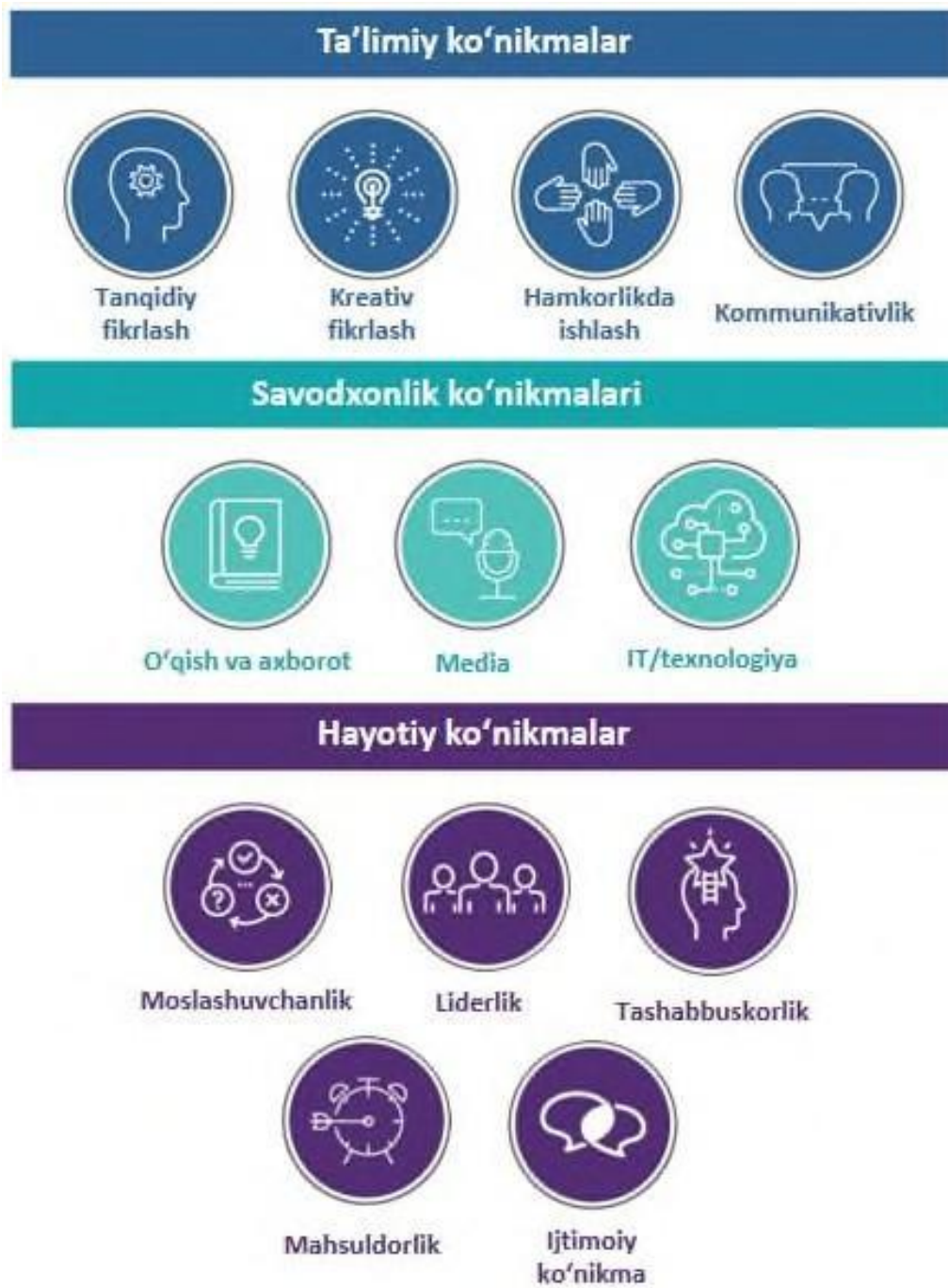
Har bir standart talabalarning muvaffaqiyatli deb topilishi uchun erishishi kerak bo'lgan asosiy maqsadlarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqotchilar ushbu "XXI asr ko'nikmalari (21CS)"ning mohiyatini va o'quv dasturlari bilan bog'liq bo'lmagan o'qitish usullari qanday qilib oddiy shakldan murakkab shakllarga o'tishini aniqlashlari mumkin. 1900-yillarda baholash usullarida bajarilgan ish, bilim va shaxsiyatni aniqlashga yordam bergani kabi, baholashning hozirgi yondashuvlari 21-asrning ushbu ko'nikmalarini aniqlashga yordam berishi lozim.

Ammo bu o'ziga xos qiyinchiliklarsiz amalga oshmaydi. Birinchidan, ko'nikma yoki "konstrukt"ni aniqlashdir. Zaruriy o'quv ko'nikmalarini aniqlash nafaqat baholash yondashuvini belgilaydi, balki o'qitish metodikasi va ta'limiy natijalarga ham katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

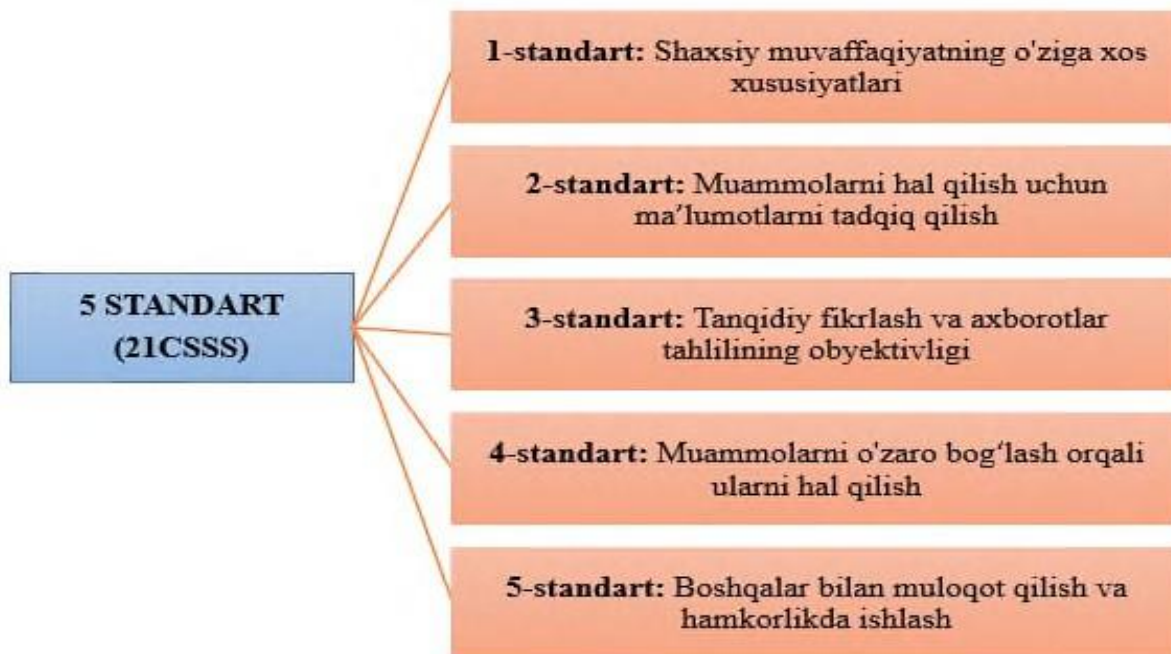
O'tgan asrning 50-60 yillarida Benjamin Blum tomonidan taklif etilgan va 2001-yilga kelib qayta takomillashtirilgan Blum taksonomiyasi hozirda baholash yo'nalishida keng qo'llanilmoqda.

Blum taksonomiyani rivojlantirishdan maqsad o'quvchilarning xatti-harakatlarini tasniflash ekanligini ta'kidlaydi. Maqsadli xatti-harakatlar o'qitish jarayonida harakat, fikr yoki hissiyot sifatida namoyon bo'ladi. Shunday ekan, Blum taksonomiyasidan maqsad o'quvchilarning maqsadli xulq-atvori bilan ularning ma'lum bir o'qitish jarayonidan keyingi haqiqiy xatti-harakatlari o'rtasidagi farqni obyektiv ravishda ochib berishdan iborat. Shunday qilib, o'quvchilarning ishlash ko'rsatkichlari kuzatiladi.

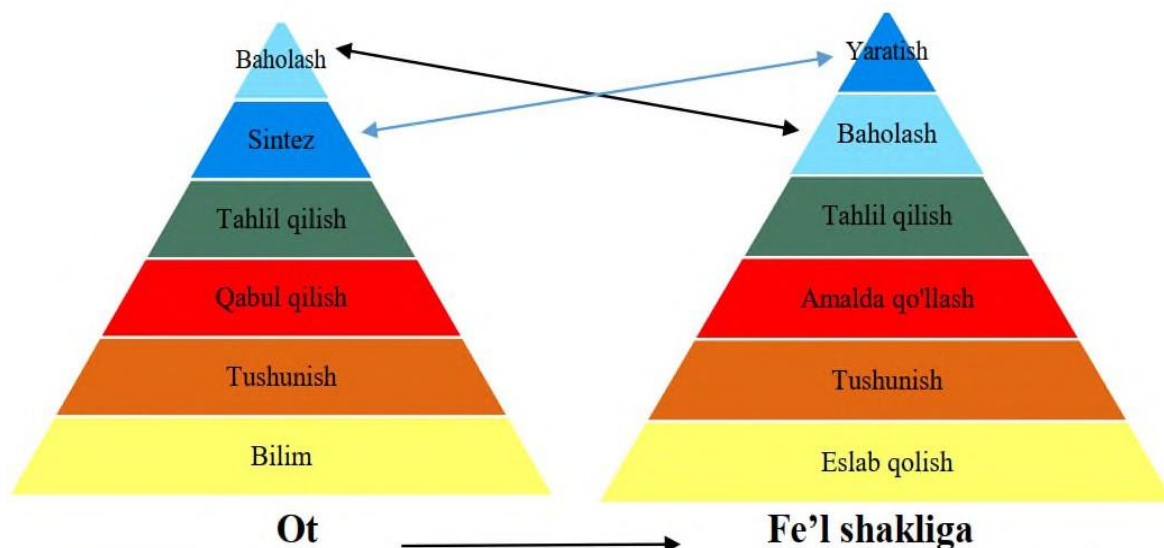
Blum va uning shogirdlari tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya 1990-yillargacha saqlanib qoldi. Biroq, o'tgan vaqt ichida texnologiya va boshqa sohalarning jadal rivojlanishi va o'zgarishiga moslashish zarurati paydo bo'ldi. Anderson va Kratvol taksonomiyani ko'rib chiqqandan so'ng taksonomiyaning yangilanishi kerak

Taksonomiyaning qayta ko‘rib chiqilgan versiyasi dastlabki taksonomiyada bo‘lgani kabi oltita asosiy kognitiv jarayonlardan iborat. Blum taksonomiyasini qo‘llash (application), tahlil qilish (analysis) va baholash (evaluation) bosqichlarning funksiyalari va ko‘lami saqlanib qolgan va bular amalda qo‘llash, tahlil qilish va baholash (apply, analyze, evaluate) ga o‘zgartirildi. Ya’ni otlar fe’llarga o‘zgartirildi. Sintez bosqichi baholash bosqichiga, baholash bosqichi esa yaratish bosqichiga almashtirildi.

1- rasm. Blum taksonomiyasining dastlabki va yangilangan talqini

Eslab qolish bosqichi aniq ma’lumotlarning belgilarini bilish, ular bilan bog‘liq bo‘lgan murojaatlarni eslab qolish, oson o‘rganiladigan materiallarni tanib olish, oddiy atamalar va murakkab bo‘lmagan oddiy shakllar va texnologik ma’lumotlarning umumiy ma’nolarini eslab qolish kabi asosiy subkognitiv jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Eslab qolish bosqichi, shuningdek, uzoq muddatli xotirada ma’lumotni eslab qolish,

aniqlash va eslab qolish bilan bog‘liq kognitiv jarayonlar sodir bo‘ladigan bosqichdir. Tushunish bosqichida axborot talqin qilinadi va uzatiladi. Bu bosqichda og‘zaki malakalar qatoriga kiruvchi metafora, ramz, ironiya kabi tushunchalarni tushunish, matematik amallarni ramziy tilga o‘tkazish kabi jarayonlar sodir bo‘ladi.

Tushunish - olingan bilimlarni sharhlash va o‘rgangan narsalariga asoslanib, yangi bilimlar haqida bashorat qilish qobiliyatidir. Ushbu bosqichda olingan bilimlar haqida gapirishdan tashqari, yozma yoki grafik tilda berilgan xabarlarini sharhlash, misol qilish, tasniflash, umumlashtirish, xulosalar chiqarish, taqqoslash va tushuntirish kabi aqliy jarayonlar sodir bo‘ladi.

Qo‘llash bosqichi umumiy qoidani yoki umumlashtirilgan usulni mavhumlashtirishni va ma‘lum bir bilimga diqqatni jamlashni o‘z ichiga oladi. Boshqacha qilib aytadigan bo‘lsak, dastur harakatni bajarish yoki amalga oshirishdir. Tahlil deganda, bir butundan tashkil topgan axborotni uning qismlariga ajratish qobiliyati tushuniladi. Ushbu turkumga shuningdek, axborot qanday to‘planishini bashorat qilish va ma‘lumot qanday boshqarilishini aniqlash kabi aqliy jarayonlar kiradi.

Baholash - bu maqsad uchun berilgan material yoki usulning qiymati haqida xulosa chiqarish qobiliyati. Baholash bosqichida shaxs standartlar va me‘zonlar bo‘yicha olgan ma‘lumotlarini qo‘llab-quvvatlash, himoya qilish, hukm qilish va tanqid qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, u da‘volardagi mantiqiy noaniqlik va kamchiliklar yuzasidan fikr bildirish qobiliyatiga ega bo‘ladi. □qarang, 6□

Yaratish - bu avvalgi bilimlardan hosil bo'lgan qismlardan foydalangan holda

yangi mahsulot yoki g'oyani yaratish bosqichidir. Ushbu bosqichda muhim bo'lgan narsa - original mahsulot/g'oyani yaratish yoki bir butunni tashkil etuvchi qismlarni birlashtirish qobiliyati. Ushbu bosqichda odam yangi va original mahsulotni loyihalash va yaratish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Bir necha bosqichli savollar tizimining asosiy maqsadlari: o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalariga oid bo'lgan tanqidiy fikrlashni hosil qilishga yordam berish, ijodkorlik, muloqot o'rnatish, o'zaro hamkorlikda ishlash qobiliyatini rivojlantirish hamda muammolarni yechish va maqsadli obyektiv yechimlarni topishdan iborat. Qachonki, o'qituvchi o'quvchining chuqur o'ylash jarayonini bosqichma-bosqich rag'batlantirib borsa yuqoridagi maqsadlarga erishish mumkin. Shuning uchun Blum fikrlash jarayonini sistemalashtirgan holda bir necha bosqichli savollar tizimini ishlab chiqqan.

Blum taksonomiyasi asosida o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini baholash imkoniyatini ko'rib chiqar ekanmiz, ular orasidagi quyidagicha bog'lanishga guvoh bo'lamiz. Yuqoridagi o'zaro bog'liqlikdan kelib chiqsak, Blum taksonomiyasining har bir pog'onasidan XXI asr ko'nikmalarining tegishli elementlarini baholashda foydalanish mumkin. Demak, biz baholashni bir necha usullarda amalga oshiramiz, eng avvalo, kundalik dars jarayonidagi formativ baholash jarayonida, undan keyin esa kengroq qamrovda o'tkaziladigan summativ baholashlarda (nazorat ishlari, ta'lim sifati monitoringi, imtihonlar)da amalga oshiramiz. Bunda biz ushbu baholash jarayonlari uchun tuzilayotgan nazorat materiallari mazmunini fikrlash darajalari (Blum taksonomiyasi) asosida XXI asr ko'nikmalarini baholashga qaratilgan topshiriqlari bilan boyitishimiz zarur bo'ladi. Bunday mashqlarni ishlab chiqish uchun ushbu kalit so'z va iboralardan foydalanish mumkin.

Ushbu fe'llarning har birini "yuqori darajadagi fikrlash qobiliyati" deb tasniflash mumkin. Bu kabi fe'llardan dars uchun o'quv maqsadlarini belgilashda va o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishda foydalanish zarur. O'quvchilarni eslab qolish, tushunish, amalda qo'llash, tahlil qilish, baholash va yaratishga o'rgatish ularga umrining oxirigacha foyda keltiradi. Ko'rib turganingizdek, XXI asr ko'nikmalari va Blum taksonomiyasi bir-birini qamrab oladigan, to'ldiradigan ko'nikma va tushunchalarni o'z ichiga olgan.

Xulosa shuki, baholash "ta'limning richagi" va u ta'lim sifatini boshqaradi. Blum taksonomiyasi asosida dars mashg'ulotlarining o'quv maqsadlarini belgilasak, o'quv topshiriqlarini ishlab chiqsak va ushbu topshiriqlar asosida baholash jarayonlarini tashkil etsak, yuqorida aytib o'tilgan XXI asr ko'nikmalarini o'quvchilarimizda rivojlantirishga erishishimiz mumkin bo'ladi. Zero, bu ko'nikmalar

XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan eng muhim hayotiy ko'nikmalardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://en.wikipedia.org/wiki/21st_century_skills
2. <https://www.aeseducation.com/blog/what-are-21st-century-skills>
3. Katie Schneider, "What Is the 21st Century Success Skills Exam?"
<https://www.aeseducation.com/blog/21st-century-skills-assessment>
4. Anderson L. W., Krathwohl D. R., and Bloom B. S. A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. 2011.
5. www.sciencebox.uz/Journal of innovations in social sciences